

Det vi vet- om livene til barn og unge med utviklingshemming

Ung SOR konferanse 13. juni 2022
Seniorrådgiver i Bufdir Cecilie H. Sandness

Bufdirs samfunnsoppdrag

”

Bufdir skal styrke enkeltmenneskets muligheter til mestring og utvikling gjennom å fremme en trygg barndom, gode oppvekstsvilkår, likestilling og ikke-diskriminering

Generelt om barn i Norge

- > Mange barn i Norge har det bra.
- > Norge toppe jevnlig internasjonale rangeringer over hvilke land det er best å være barn i.
- > Men selv om de fleste barn i Norge har det bra, er det ikke bra nok
- > Norge får kritikk av FNs Barnekomite: Noen grupper møter store utfordringer på grunn av kjønn eller kjønnsidentitet, nedsatt funksjonsevne, hvor i landet (byen) de vokser opp, eller foreldrenes bakgrunn.
- > Utfordringer som går igjen på tvers av alle indikatorene; Er retten til å bli hørt, retten til frihet, frihet fra diskriminering og tilgang til rettsvesenet
- > Det er blant også store kommunale variasjoner i tjenestetilbud til barn
- > *Artikkel: Anne- Marie Gullichsen. Institutt for offentlig rett*

Innhold i presentasjonen

- > Sentrale konvensjoner
- > Relevante prosjekter Bufdir jobber med
- > **Statistikk og noen sentrale forskningsfunn fra 2017- 2022 når det gjelder følgende tema:**
  - **Retten til å bli hørt og delta i beslutninger**
  - **Deltakelse i kultur og fritid**
  - **Deltakelse i skole og utdanning**
  - **Deltakelse i arbeid**
  - **Bolig**
  - **Seksualitet**
  - **Vold og overgrep**
  - **Tilgang til helse og omsorgstjenester**

Sentrale konvensjoner

- > **CRPD**
- > **Særlig artikkel 7:** Barn med funksjonsnedsettelse skal sikres alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre barn. Barnets beste-grunnleggende hensynet. Barn skal ha en stemme i alle avgjørelser som berører dem, i samsvar med barnas alder og modenhet. Barn med funksjonsnedsettelse har krav på hjelp for å utøve denne rettigheten
- > **Barnekonvensjonen.**
- > **Spesielt artikkel 3:** Alle handlinger og avgjørelser som berører barnet, skal ha barnets beste som grunnleggende hensyn
- > **Artikkel 12:** Barn har rett til fritt å gi uttrykk for synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og at barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt
- > **FNs bærekraftsmål:** Leave no-one behind - Ingen grupper i samfunnet skal forsømmes er et bærende prinsipp for bærekraftsmålene

Relevant pågående forskning og prosjekter i Bufdir

- > CRPD prosjektet
- > Systematisk arbeid med bedre kunnskap om likestilling av personer med funksjonsnedsettelse, alder og type funksjonsnedsettelse
  - FoU prosjekt om hva som fremmer og hva som hemmer barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i et likestillingsperspektiv
  - FoU-prosjekt om langtidskonsekvenser av koronapandemien for oppvekst og likestilling. : <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/langtidskonsekvenser-korona-oppvekst-likestilling>
- > Samarbeidet om prosjektet *Livshendelsen Alvorlig sykt barn*
- > CRPD er løftet i vår tilskuddsordning
- > Bufdir er involvert i arbeidet med veileder for samordningslovverket som Helsedir holder i
- > Universell utforming av skole og skolebygg

**Retten til å bli hørt og delta i
beslutninger – CRPD artikkel 7
Barnekonvensjonens artikkel 12 og 3**

Barns beste, retten til å bli hørt, delta i beslutninger

- > Rapporten *Se, lytte og inkludere*. Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden. Nordens velferdssenter (2021).
- > Barn og unge med nedsatt funksjonsevne opplever ofte å ikke bli involvert i beslutninger. De får sjelden uttale seg i saker som angår dem. Sikres ikke tilstrekkelig deltakelse og innflytelse på flere livsområder.
- > Mange opplever å bli overprøvd eller ignorert.
- > <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/ivaretaelse-barn-funksjonsnedsettelse> Mye tyder på at barn med funksjonsnedsettelse sjelden eller aldri gis anledning til å medvirke, at barnets beste ikke blir eksplisitt vurdert, og at retten til å vokse opp i familien i liten grad blir vektlagt

Deltakelse i kultur, fritid - CRPD artikkel 30

Deltakelse i sosiale og kulturelle sammenhenger

- > Nordisk rapport. Se, lytte og inkludere. Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden. Nordens velferdssenter (2021). [Se lytte inkludere.pdf](#) vises det til følgende funn:
- > Barn og unge med funksjonsnedsettelse deltar i mindre grad på de fleste områdene i hverdagslivet og i sosiale og kulturelle fellesskap sammenlignet med andre jevnaldrende
- > For unge og unge voksne er deltakelsen enda mer begrenset sammenlignet med jevnaldrende ungdommer
- > Barn og unge med funksjonsnedsettelse deltar oftere i rolige fritidsaktiviteter og som ofte foregår i hjemmet
- > Ungdommer med funksjonsnedsettelse avstår ofte fra å delta i fritidsaktiviteter fordi de frykter å bli dårlig mottatt. Rundt fire av ti ungdommer oppgir også at fritidsaktivitetene koster for mye
- > Barn med funksjonsnedsettelse har færre muligheter enn andre til å møte venner

Deltakelse i sosiale og kulturelle sammenhenger

- > Rapporten (ibid) konkluderer med at årsaken til at barn og unge med funksjonsnedsettelse har dårligere vilkår når det gjelder deltakelse og innflytelse, er blant annet fravær av tilgang til arenaer og miljøer som er viktige for barn og tilstrekkelig kunnskap og kompetanse hos nøkkelpersonell
- > I rapporten «Idrett for mennesker med funksjonsnedsettelse» Oslo Economics og Beitostølen Helse- og idrettscenter- [rapport-2020--idrett-for-mennesker-med-funksjonsnedsettelse.pdf \(idrettsforbundet.no\)](https://www.idrettsforbundet.no/rapport-2020--idrett-for-mennesker-med-funksjonsnedsettelse.pdf) Viser det til følgende kriterier som avgjørende for at personer med funksjonsnedsettelse skal ha muligheten til å kunne delta i idrettsaktiviteter:
  - Et riktig tilrettelagt tilbud for den enkelte,
  - Tilgjengelig informasjon om tilbud
  - Tilgang på aktivitetshjelpemidler
  - Ledsagere og/eller transporttjenester
  - Bedre systematisk samarbeid mellom ansatte i kommunen f.eks. støttekontakttjenesten

Deltakelse i skole og utdanning- CRPD artikkel 24

Spesialpedagogisk hjelp i barnehage

- > Det har vært en jevn økning i tallet på barn som får spesialpedagogisk hjelp de siste fem årene.
- > 3,4 prosent av barna i barnehagen fikk spesialpedagogisk hjelp i 2020. Andelen barn som får spesialpedagogisk hjelp øker med alderen.
- > 72 prosent av dem som får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen, er gutter.
- > I gjennomsnitt har barna vedtak om 591 årstimer med spesialpedagogisk hjelp, fordelt på pedagog og assistent, med litt flere timer til pedagoger enn til assistenter.
- > (Utdanningsspeilet 2020)
- > Det finnes ingen nasjonal oversikt over status for universell utforming av barnehage- og skolebygg. Ulike kartlegginger, spriker når det gjelder resultatene. Men vi vet at mange av disse byggene ikkje er universelt utformet.
- > NOU 2016: 17 *På lik linje* påpeker at mange foreldre til barn med funksjonsnedsettelse opplever overgangen mellom barnehage og grunnskole som en følelsesmessig påkjenning. Overgangen oppleves som å gå fra det "trygge" til det "utrygge".

Spesialundervisning i grunnskolen

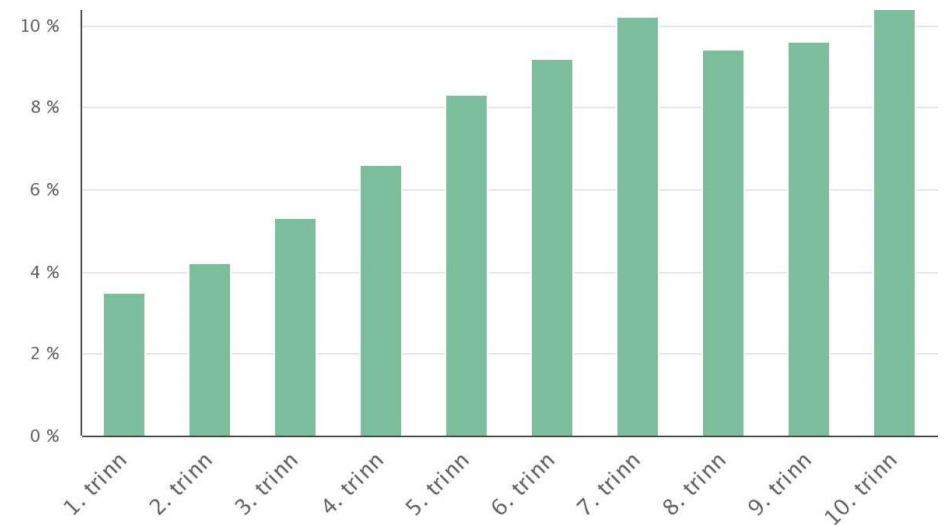
- > Andelen elever som får spesialundervisning i grunnskolen har falt svakt de siste ti årene (for dette skoleåret er andelen ca. 7,7 prosent av elevene i grunnskolen).
- > Det er langt flere gutter enn jenter som får spesialundervisning (68 %).

Utdanningsdirektoratet 2021/ 2022

Andelen som får spesialundervisning øker med barns alder

- > Andelen med spesialundervisning øker kronologisk etter trinn i grunnskolen, fra 3,5 prosent på 1. trinn til 10,4 prosent på 10. trinn.
- > Andelen elever med spesialundervisning er over tre ganger så høy på 10. trinn som på 1. trinn.

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Spesialundervisning i grunnskolen

- > Det har vært en jevn økning i andelen elever som får spesialundervisning i den ordinære klassen de siste årene.
- > 48 prosent får spesialundervisningen hovedsakelig i klassen i 2020/ 2021. I 2013-14 var andelen 28 prosent.
- > Utdanningsdirektoratet 2020/ 2021

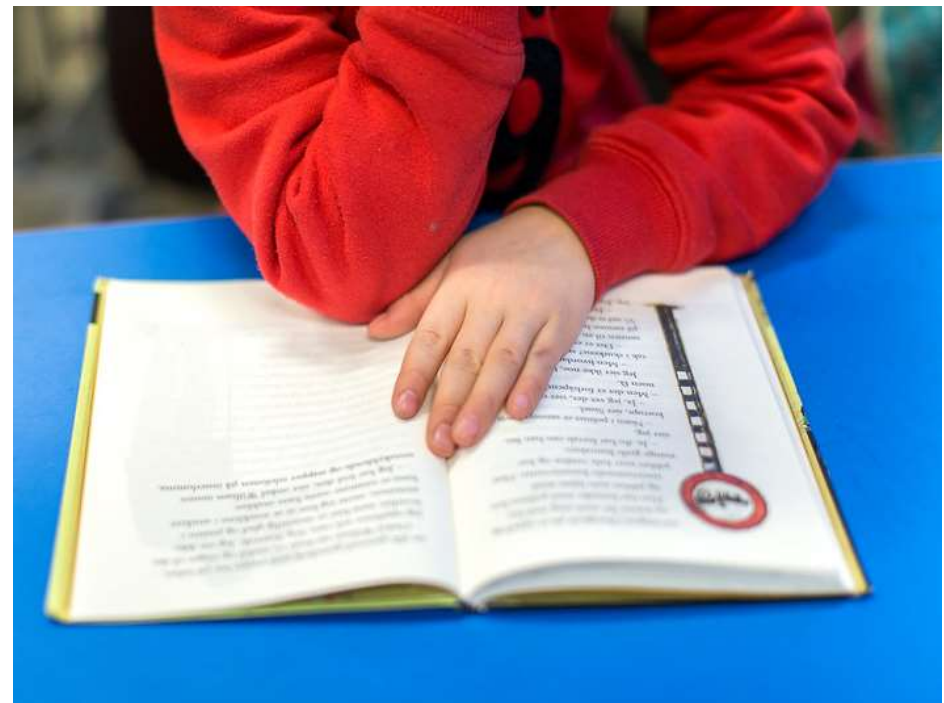
Kvalitet i spesialpedagogisk hjelp og undervisning

- > I rapporten *Inkluderende fellesskap for barn og unge (2018)* peker ekspertgruppen på at dagens system for spesialpedagogisk tilbud i barnehage og skole er ekskluderende og lite funksjonelt. Rapporten viser videre at:
- > Mange barn og elever ikke blir godt nok inkludert i fellesskapet, de får hjelp for sent og har dårlig læringsutbytte.

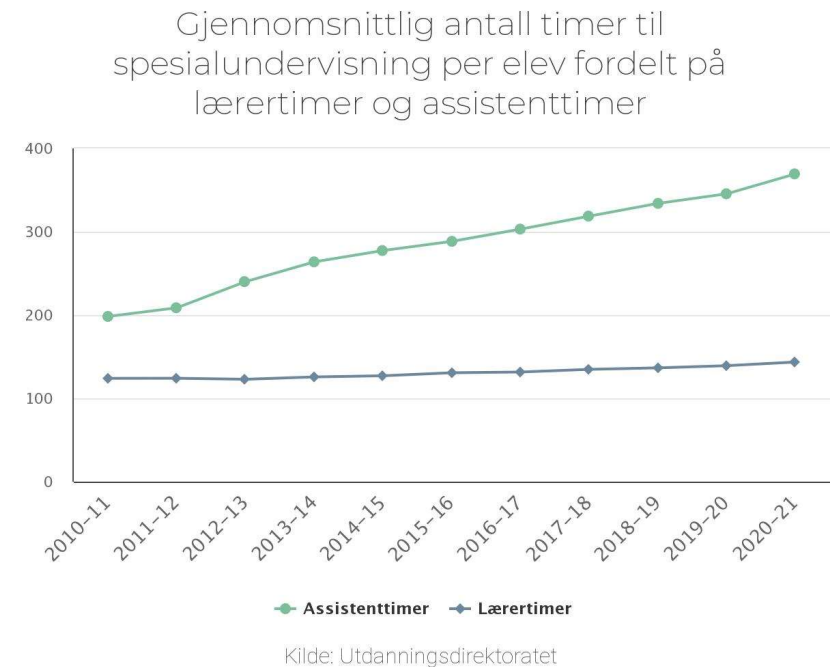
Medvirkning og skolemiljø

- > Elevenes og foreldrenes stemme er lite hørt
- > I Barneombudets rapport om spesialundervisning (Uten mål og mening. 2017) vises det til at elevene i liten grad medvirker i undervisningstilbudet og i sin egen læring.
- > Forskning om mobbing: Mange sårbare barn og unge er særlig utsatt.
- > Samtidig: Trygghets- og trivselsundersøkelser er lite tilgjengelige for utviklingshemmede NOU: 2016:17.

Kompetanse i spesialundervisninga

- > Mange elever som mottar spesialundervisning blir undervist av assistenter og ikke av kvalifiserte lærere
- > 2020/ 2021: 4,1 av årsverkene til undervisning blir utført av undervisningspersonale som ikke oppfyller kompetansekravene. Dette er en økning på 0,6 prosentpoeng fra året før.
- > Mange av elevene blir møtt med lave forventninger til hva de kan lære. Undervisningen er lite konkret og målrettet

Kvalitet i spesialpedagogisk hjelp og undervisning

- > I Meld St. 6 (2019-2020) *Tett på - tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*, vises det til at:
- > Praksis ofte ikke er tråd med regelverket
- > Store kvalitetsforskjeller mellom barnehagene, mellom skolene og mellom SFO-ene i den tilretteleggingen og spesialpedagogiske hjelpen barn og elever får

Det spesialpedagogiske tilbud går ned i overgangen mellom skolenivå

- > Generell tendens: Andelen med et spesialpedagogisk tilbud går ned ved alle overgangene i hele utdanningsløpet
- > Ungdomsskole- videregående skole:
  - > Sammenlignet med de siste årene på barneskolen og på ungdomsskolen er det en markant lavere andel elever som får spesialundervisning i Vg1. Dette tyder på at det er dårlig sammenheng i det spesialpedagogiske tilbudet i overgangene i utdanningsløpet Utdanningsdirektoratet (Basil og GSI) og VIGO
- > Eks overgang ungdomsskole i videregående skole:
  - > På tiende trinn får 11 prosent spesialundervisning, mens kun 6 prosent får spesialundervisning i vg1. Utdanningsdirektoratet 2020/ 2021
- > Usikre årsaker: Kan skyldes dårlig kommunikasjon mellom skolenivåene, at det tar tid å få spesialundervisning på plass, at foreldrene ønsker ny og uavhengig vurdering etc.
- > Utdanningsdirektoratet 2020/ 2021

Videregående skole

- > NIFU rapport 2019:12. Respekten for forskjelligheten. En studie av spesialundervisningen i videregående skole. E. Markussen. E. Carlsen. T. Grøgaars J. Smedsrud J.
- I videregående skole øker spesialundervisning utenfor ordinær klasse betydelig. To tredjedeler av elevene med spesialundervisning går i egne klasser med redusert elevtall.
- En konsentrasjon av elever med spesialundervisning på noen skoler og utstrakt bruk av egne klasser med redusert elevtall.
- Det eksisterer et spesialskolesystem innenfor ordinærskolen. Inkluderingsstanken synes ikke realisert i videregående skole.
- > I rapporten *Elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler* (NTNU 2017)
- Elever med utviklingshemming har i de fleste tilfeller ikke samme valgfriheten i valg av utdanningsprogram i videregående opplæring som andre elever.

Videregående skole

- > Personer med utviklingshemming er overrepresentert i utdanningsprogrammene; restaurant- og matfag, naturbruk, bygg- og anleggsteknikk, design- og håndverk.
- > En del elever med utviklingshemming går studiespesialisering, men ofte er det ikke samsvar mellom utdanningsprogrammet og det tilbudet de får.
- > Kan spørre om valgfriheten til utdanningsprogram er like reelle for elevene med utviklingshemming.
- > Rapporten *Overgang skole, arbeidsliv for elever med utviklingshemming* (Wendelborg, Kittelsaa og Wik, 2017).

Videregående skole

- > Elever med utviklingshemming på yrkesfag deltar mer i ordinær undervisning enn elever med utviklingshemming som går på studiespesialisering.
- > Mange opplever at skolen stiller for få krav til elevene.
- > Dersom den videregående skolen forventer et framtidig dagtilbud til unge utviklingshemmede, kan faglig innhold og forventninger til elevene bli langt lavere enn dersom skolen forventer at elevene skal inn i arbeid
- > Rapporten *Overgang skole, arbeidsliv for elever med utviklingshemming* (Wendelborg, Kittelsaa og Wik, 2017).

Deltakelse i arbeid- CRPD artikkel 27

Deltakelse i arbeid

Christian Wendelborg & Jan Tøssebro (2018). Personer med utviklingshemming og arbeid – arbeidslinje eller «fasttrack» til kommunal omsorg? Fontene forskning 11(2) 58-71

- > Dersom vi bare ser på 18- og 19-åringer, er det 81,2 prosent av dem som har uførepensjon. Det vil dermed si at fire av fem utviklingshemmede får uførepensjon når de fyller 18 år.
- > Så godt som alle personer med utviklingshemming som er over 25 år mottar uføretrygd.
- > Det gjennomføres i mindre grad arbeidsevnevurdering i tilfeller der det er tydelig at personen har rett til en uføretrygd på grunn av en utviklingshemming.
- > Når fire av fem 18-19 åringer har uføretrygd viser det at personer med utviklingshemming ikke har en reel mulighet til å få kartlagt og vurdert sine ressurser og muligheter for arbeidsrettet aktivitet (NAKU)

>

Illustrasjonsbilde fra Aftenposten

Deltakelse i arbeid

- > Christian Wendelborg & Jan Tøssebro (2018). Personer med utviklingshemming og arbeid – arbeidslinje eller fasttrack til kommunal omsorg? Fontene forskning 11(2) 58-71
- > Generelt: personer med utviklingshemming er i utkanten av alt arbeidsliv, både ordinært og skjermet.
- > Det er 20,1% av personer med utviklingshemming som er i arbeidsmarkedstiltaket VTA i skjermet virksomhet, 2,4% i tiltaket VTA i ordinær virksomhet.
- > Unge personer med utviklingshemming havner ofte i en fasttrack på siden av arbeidslinja, via uførestatistikken til kommunal (sær)omsorg.
- > En større studie fra Norge viser at andelen mennesker med utviklingshemming som ikke har aktiviteter på dagtid øker, og at kun et fåtall av personer med utviklingshemming fanges opp av tiltak som skal integrere personer med nedsatt arbeidsevne i ordinært arbeidsliv (Wendelborg og Tøssebro. 2014)

>

Bolig- CRPD- Artikkel 19 og 28

Bolig

- > Ntnu rapport: Utviklingshemmedes bosituasjon 2021: [NTNU Samforsk | Utviklingshemmedes bosituasjon 2021](#)
- > Noen utviklingshemmede flytter hjemmefra før de er voksne, og det er litt vanligere blant utviklingshemmede enn blant andre (Barnebolig)
- > Unge voksne med utviklingshemming blir boende hos foreldrene lenge etter vanlig tid for å flytte hjemmefra.
- > Gjennomsnittsalderen blant voksne hjemmeboende er 23,5 år i kontrollgruppa, mens den er 28,4 år blant utviklingshemmede
- > Bofelleskapenes fortsetter med å øke i størrelse. Mens en tidligere hadde en øvre grense på 4-5 er snittet på bofelleskap som er opprettet de siste årene på 9 beboere.

Utviklingshemmedes bosituasjon 2021

Unge med utviklingshemming og seksualitet

Unge personer med utviklingshemming - seksualitet

- > Elever med utviklingshemming tas ofte ut av seksualitetsundervisningen. Mange med utviklingshemming får derfor ikke lovpålagt seksualitetsundervisning. Rettighetsutvalgets utredning På lik linje (NOU 2016:17)
- > Opplever utfordringer med å få tilgang til informasjon og få støtte, ulikt de fleste av sine jevnaldrende. Opplæringen er ofte preget av fakta og regler
- > Fokus på seksuelle risikoer i stedet for glede, lyst og intimitet i opplæringen. De positive sidene i seksualiteten er det lite fokus på
- > **Frawley, P. and Wilson, N., J.(2016)** <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs1195-016-9460-x.pdf>

Vold og overgrep- CRPD artikkel 16

Vold og overgrep

- > Hafstad, G.S. and Augusti, E.-M. (2019).
- > Ungdom som har en eller flere former for funksjonsnedsettelse er mer utsatt enn andre for alle former for vold og overgrep

Helse- og omsorgstjenester- CRPD artikkel 25, 26

Helse og omsorgstjenester

Mellom idealer og praksis. Ivaretagelse av rettighetene til barn med funksjonsnedsettelse (Notat 6/ 21) . <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2767443/NOVA-Rapport-6-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y> undersøker oppfyllelse av rettigheter til barn med funksjonsnedsettelse; Ser på brukermedvirkning, prinsippet om barns beste, retten til helse mm i lys av Barnekonvensjonen og CRPD. Undersøkelsen viser at:

- > Tilbudene fra helse- og omsorgstjenesten er mangelfulle og til dels preget av manglende kompetanse og koordinering.
- > Barn med funksjonsnedsettelse kan gå glipp av rettigheter de har krav på og familiene er utslitte av de samlede omsorgsoppgavene.
- > Mye tyder på at barn med funksjonsnedsettelse sjelden eller aldri gis anledning til å medvirke, at barnets beste ikke blir eksplisitt vurdert, og at retten til å vokse opp i familien i liten grad blir vektlagt
- > Mange utviklingshemmede mottar standardiserte tjenester eller pakker av tjenester (NOU 2016: 17, side 198).
- > Foreldre til barn med funksjonsnedsettelse bruker generelt rundt 19 timer i uken på å sjekke, søke og koordinere tjenestetilbud (Foreldreundersøkelse – Direktoratet for e-helse)
- > I rapport fra 0- 24 samarbeidet. «Bedre informasjon og mer samordnede tjenester til barn og unge med nedsatt funksjonsevne og deres familie (2018), vises det til at minoritetsfamilier opplever ekstra utfordringer med å få informasjon om og tilgang til tjenester [Bedre informasjon og mer samordnede og koordinerte tjenester for barn og unge med nedsatt funksjonsevne og deres familie.pdf \(bufdir.no\)](#)

Helse og omsorgstjenester

- Velferdstjenester, stønader og informasjon til familier med barn med funksjonsnedsettelse under covid-19 – en kvalitativ undersøkelse. NOVA NOTAT NR 4/21. [Korona-nedstengingen har rammet familier med funksjonshemmede barn hardt - OsloMet](#)
  - Undersøkelsen viser at de familiene som har hatt utfordringer med å få gode tjenester og godt koordinerte tjenester i forkant av pandemien, har fått forsterkede utfordringer under Covid - 19.
  - De største utfordringer med å få tjenester og god nok informasjon oppleves av minoritetsfamiliene, familier med lav sosioøkonomisk bakgrunn og familier med barn med sammensatte behov.
- > Foreldre til barn med utviklingshemming: Hvorvidt rettighetene innfris, avhenger av diagnosetidspunkt. Hvis funksjonsnedsettelsen oppdages tidlig, kommer familiene inn i et løp der de får tidlig og mer koordinert hjelp. Hvis barn utredes senere, er det generelt mer utfordrende å få samordnet hjelp og de rettigheter de har krav på. [Tjenestetilbudet til familier som har barn med funksjonsnedsettelse. \(bufdir.no\)](#)

Sammenstilling av de mest sentrale funnene

Sammenstilling – viktigste funn- likestilling av barn og unge med funksjonsnedsettelse, inkludert utviklingshemming

- > Barn og unge med funksjonsnedsettelse er ikke likestilt med andre barn og unge i samfunnet
- > Barn med funksjonsnedsettelse opplever i mindre grad og bli hørt, i mindre grad å bli involvert i beslutninger som angår dem. Barns beste blir ofte ikke eksplisitt vurdert
- > Rettigheter blir ikke innfridd
- > Manglende kompetanse i tjenester og tilbud
- > Segregerte tilbud og tjenester
- > Overganger er en utfordring
- > Bofelleskap øker i størrelse

Takk for meg!